

»I Lundh 1 Runsteen.» J. Hadorph har här antecknat i marginalen: »fins intet».

»Hos Lars Bengtsson i Slåstadh på Mangården finnes 1 Runsteen.» Hadorph har också här i marginalen skrivit: »fins intet».

Uppgifterna om runstenar vid Lund och vid Slåsta torde sålunda ha varit felaktiga.

457. Skråmsta, Haga sn.

Pl. 80.

Litteratur: B 327, L 16, D 2:229. J. Bureus, *Runakänslanäs lärspan* (1599), *Monumenta Sveo-Gothica Hactenus Exsculpta* (1624), n:r 34 (Fa 10:1 n:r 34), Fa 6 s. 43 n:r 15 (Bureus' egen uppteckning), Fa 5 n:r 421, Fa 1 s. 95; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 186; P. Dijkman, *Antiquitates Ecclesiasticæ* (1703), s. 11 f., *Historiske Anmärkningar* (1723), s. 36 f.; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 221, *Acta Literaria Sveciæ*, Vol. 2 (1725—29), s. 236; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 242 f.; UFT h. 1 (1871), s. 75; G. Stephens, *ONRM* 2, s. 790; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 72, *Anteckningar* 1914 (ATA); O. v. Friesen och O. Lundberg i *Uppsala Nya Tidnings* julnummer 1925.

Äldre anteckningar: Bureus, träsnitt (i *Monumenta Sveo-Gothica*, Fa 5, Fa 10:1, F f 6); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 327); Dybeck a. a.; Brate foto 1914 (ATA).

Runstenen står omkring 400 m. Ö om Skråmsta, i nordvästra kanten av en skogbevuxen stenbacke. Denna backe är genom ett stort åkergräde skild från byn och genom andra åkerfält från den backe rakt i Ö, där U 459 och U 460 stå. På samma backe som U 457 finnas flera gravkullar. — Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Sigtuna». — Stenen restes på denna plats år 1940. Den låg tidigare på marken 5 m. längre åt NV.

Runstenen var känd redan av Joh. Bureus. Han anför dess inskrift — liksom inskriften på U 460 — redan på sin runtavla *Runakänslanäs Lärspan* 1599. Hans teckning i original är icke bevarad, men den ligger till grund för det träsnitt av stenen, som ingår i Bureus' *Monumenta Sveo-Gothica* (1624). Stenen fanns »Vti Skromstadhz giärde»; den var redan nu »kullfallin» (Fa 6). Fa 5: »Skrumstad»; *Monumenta Sveo-Gothica*: »Widh Skrumstad». — I *Ransakningarna* meddelas: »3 Runsteenar på Skromstadh egor, tuå wedh Siöstranden och een på Gierde i Qwarnebackan. Jämwähl steenlagda Greffter, som förmeenar wara Munkagrwar» (sic!). De två runstenarna vid sjöstranden äro U 459 och U 460, och den på gårdet i kvarnbacken är U 457. På träsnittet i *Monumenta* är antecknat: »Skråmsta gärde närmare byn» (d. v. s. närmare än de båda andra runstenarna, U 459 och U 460); B 327: »Skråmsta», L 16: »Skråmstads gärde vid byen». — O. Celsius besökte platsen den 30 aug. 1727: »Wassunda och Skråmsta på Söder gårdet vid backen på åkren. Står på den gårdens åker som ligger till Haga.» — Dybeck uppger, att stenen »ligger å en åker i södra gårdet». »Halfiggande», säges i beskrivningen till Geologiska kartbladet »Sigtuna» (1865).

Uppgifterna om stenens plats äro icke klara och entydiga. Det är möjligt, att stenen ursprungligen har stått i själva åkern och att den först i senare tid har blivit flyttad och upplagd på den ouppodlade backen.

Skråmsta by ligger på gränsen mellan Haga och Vadsunda socknar. Byn var i äldre tid t. o. m. delad på de båda socknarna — därmed också på två härad: Håbo och Ärlinghundra —, så att den södra gården (Skråmsta n:r 1) hörde till Haga och den norra (Skråmsta n:r 2) till Vadsunda. I *Ransakningarna* upptagas runstenarna vid Skråmsta under Vadsunda sn, likaså i Peringskiölds *Monumenta*, i *Bautil* och hos Dybeck. Celsius för den av honom nyfunna (U 458) till Haga sn, de övriga tre (U 457, U 459 och U 460) till Vadsunda sn. Och på samma sätt förfar Liljegren.

Grå, kornig stenart. Höjd 1,80 m., bredd (nedtill) 1 m. Ristningen är djupt huggen och i stort sett tydlig och väl bevarad. Utefter h. sidan har stenens kant blivit något skadad, men intet av ristningen har gått förlorat.

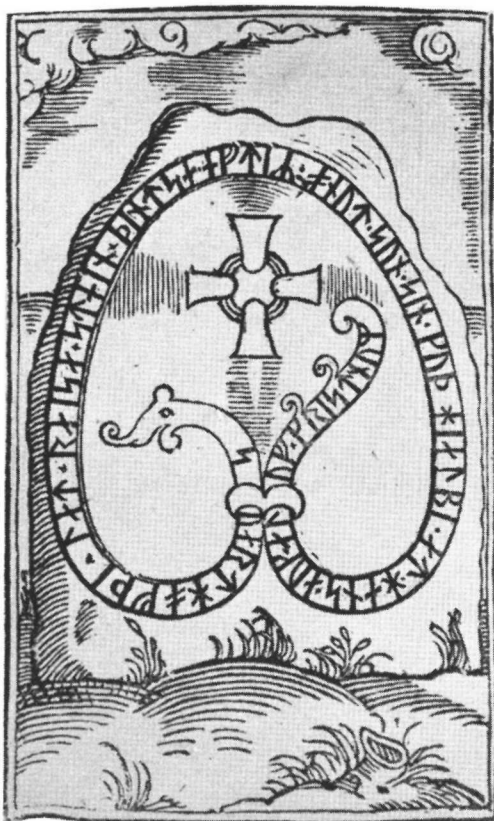

Fig. 166. U 457. Skråmsta, Haga sn.
Efter träsnitt av Bureus.

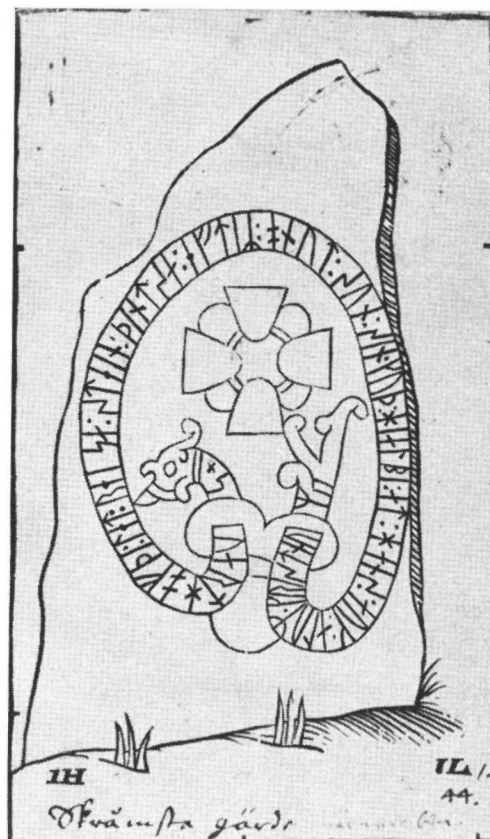

Fig. 167. U 457. Skråmsta, Haga sn.
Efter B 327.

Inskrift:

× suarthofpi : let : reisa : stein : þensa : eftir : onut : sun : sin : kup : hialbi : at : hans : auk : alum .

kristnum

70

Svarthaufoi let reisa stein þenna eftir Anund, sun sinn. Guð hialpi and hans ok allum kristnum.

»Svarthövde lät resa denna sten efter Anund, sin son. Gud hjälpe hans ande och alla kristna.»

Till läsningen: Inskriften börjar med ett ×. Alla skiljetecken ha f. ö. formen : (eller ·). Tydligt stungna äro 12, 15, 21, 25, 30 e. De båda första s ha den normala formen ʁ, men de övriga sex äro omvända ʁ. r har rundad bst. o-runan har formen ʁ, med bst som gå tvärs över hst. I 35 o äro bst mycket korta. I 36 n är bst mycket kort på v. sidan av hst. Övre delen av 46 u är skadad. Bst i 48 h och 50 a sitta lågt. Möjligen tyder detta på att stenen, då den ristades, har haft samma utseende som nu, m. a. o. att ristaren har gått ända ut i ytterkanten av stenen och låtit denna i stället för en ramlinje utgöra begränsning för runorna. 70 s har en mycket kort mellanstapel. Hst i 72 n är mycket krokig, bst kort. Intet sk efter 74 m.

Bureus har i F a 6 fullt riktigt återgivit inskriften (39 s har dock formen ʁ). Runtavlan har följande avvikelser: 12 i, 21 a, 25 i, 30 a. Träsnittet (i *Monumenta Sveo-Gothica*) har följande fel: 12 a, 15 a, 25 i, 66 f. Alla s ha på träsnittet formen ʁ. Ornamentiken är mycket illa återgiven. — Hadorph och Lertz (B 327): 25 i. — Celsius: 25 e. — Dybeck: 25 i. — Brate: 25 e.

Bureus ger av inskriften följande tolkning (F a 5): »Svarthofdo fecit erigi lapidem hunc in mem. Anundi, filii sui. Deus adjuvet spir. eius et omnes Christianos.» På samma sätt översattes den av Peringskiöld (*Monumenta*) och av Celsius (*Acta Literaria*).

P. Dijkman uppfattar felaktigt **alum** + **kristnum** såsom genitiv: »alla Christnas, neml. själar»; han jämför formen **alum** med lat. *omnium*. Detsamma tycks, av översättningen att döma, vara fallet med Brocman: »Gud hjälpe hans och alle Kristnes Ande.» Celsius har emellertid fullt klart för sig, att verbet hjälpa i fornspråket har styrt dativ.

Dijkman diskuterar ingående innebörden av den böneformel, varmed inskriften avslutas. Han påpekar först (*Antiquitates Ecclesiasticae*), »at een åthskilnad görs emellan en Christen och Ochristen, och at medh orden *alum Kristnum* uthslutas de Ogudachtige». Vidare frågar han (*Historiske Anmärckningar*), huruvida bönen kan avse att befria den avlidne från skärseldens plågor. Dijkman var en övertygad rudbeckian, och han menar, att många av de kristna runstenarna i Sverige kunna ha kommit till före den tid, i slutet av 400-talet, då den katolska läran om skärselden utbildades. Å andra sidan kan man icke heller neka till att en del stenar kunna vara »opsatte af det folck, som lefwat i den tijd läran om skiärselden gick i swang». Men icke heller i detta fall behöver man antaga, att bönen avser befrielse från skärselden. »Så kan det eij heller allmänneligen nekas, at icke menskhetens naturliga ömhet warit sammahanda i alla tider, hoos de wälsinnade Christne, at de önskat sina wänner och slächt siälenes hälsa så wäl efter, som för döden, hälst Den sinnes rörelse, at tala wäl om de afledne döda och deras själar, och som wij säija, Gud glädie hans siäl, Gud hugswale hans siäl, såfwe han eller hon i frijd och roo, requiescat in pace, härflyter af den allmänneliga kärlek och ömhet, som Gudz barn draga öfwer sina wänner och slächts så andeliga som timeliga wälfärd, hwilken sed intet är lastelig, när han intet har någon tokot tancka om skiärs-elden.»

Runstenen U 457 är rest av Svarthövde till minne av hans son Anund. Svarthövde omtalas även på U 458, som har rests till hans minne av en annan son, Est. Om namnet *Svarthaufdi* se U 52.

Inskriften avslutas med den fromma önskan *Guð hialpi and hans ok allum kristnum*. Jfr L 259 (B 565) Tierp **kup** × **trutin hialbi ont** [a] **ra kristina** och Sö 165 (*Södermanlands runinskrifter*, s. 408). Om ett liknande uttryck, anført av Liljegren från en Vallentuna-inskrift (L 1901), se U 220.

U 457 har ristats av Torbjörn, som har varit verksam inom ett begränsat område, från Sigtuna i söder till Knivsta i norr. Se om honom U 379. Närmast påminner U 457 om U 474 och U 478, som ha samma kors och samma karakteristiska utformning av rundjurets huvud och stjärt. Samma ornamentala detaljer ha säkerligen funnits på den av Torbjörn signerade U 467, som dock är mycket skadad.

Ristaren anger inskriftens början med ett ×, men använder f. ö. som skiljetecken : (eller ·). Alla punkter äro mycket djupa, såväl de som stå som skiljetecken som de som ingå i det stungna e. Korset som utgör ristningens centrum, har i mitten en mycket djup och bred punkt. Runorna stå mycket tätt, särskilt i inskriftens slut, ordet 67—74 **kristnum**. Runslingan är lagd så långt ut mot stenens kanter som möjligt. Ristaren har på detta sätt velat vinna utrymme för sin långa inskrift. Runslingans utseende har därför i hög grad blivit bestämd av stenens former. Runslingan är också tämligen bred, 10—11 cm., och runorna jämförelsevis höga. Själva inskriften kommer därför att upptaga en stor del av ristningsytan.

Linjerna äro, som alltid hos Torbjörn, ojämna och kantiga. Karakteristiska för honom äro också de tvära knyckar, som de båda rundjurens kroppar göra nedtill, då de från sidorna hastigt böja av uppåt mot stenyntans mitt. De återfinnas på hans ristning i Sigtuna U 379. Ser man närmare på det koppel, som förenar runslingorna nedtill, finner man, att det är missförstått eller otympligt tecknat. Alla linjer finnas där, men de passa icke väl samman.

»Denne steens ormbild är rätt slätt huggen, vthan krus», säger P. Dijkman. Det är sannolikt, att han härvid tänker på den mycket förenklade avbildningen på Bureus' träsnitt. Så alldeles enkla äro ingalunda de ornamentala delarna av rundjuret. Stjärten är uppdelad i flikar, som äro upprullade i konstfulla spiraler. Nacken är våldsamt böjd, huvudet kort och trubbigt med runt öga, nedvikt överläpp och med nacktofs och underläpp spiralformigt utbildade. Alldeles samma former möter oss i U 474 och U 478, väl också i den trasiga U 467. Torbjörn är en runmästare som i hög grad upprepar sig själv. Spiralknippan, varmed stjärten avslutas, är för övrigt sällsynt i Uppland. Den påminner mest om likartade motiv på sörmländska runristningar, främst Kjula-stenen (Sö 106) och Ramsundsberget (Sö 101), där också det trubbnosiga huvudet med runda ögat återkommer.

Brocman påpekar, att korset på U 457 »är och icke mycket olik det, som ses på Stenen vid Hundhamars borg» (Sö 287).

Ristaren har i U 457 en omsorgsfull ortografi. v. Friesen fäller med rätta om Torbjörn det omdömet, att han är »en klen konstnär men en god runmästare». Han använder **e**-runan såväl i diftongen **ei** (**reisa**, **stein**) som för långt och kort **e** (**let**, **pentsa**, **eftia**). Det är då anmärkningsvärt, att Torbjörn alltid tecknar **a** i brytningsdifftongen (**hialbi**). Han inskjuter **t** mellan **n** och **s** i **pentsa** (likaså U 385), vilket sannolikt har haft en motsvarighet i uttal (alternativt). Han utelämnar på vanligt sätt **n** framför **t** i **onut** och **at**. **o**-runan brukar han i namnen **suarthofpi** och **onut**. Det förra namnet förekommer på en annan Skråmsta-sten (U 458), tecknat med **au**: **suart** × **haufpa** (ack.) Det avser samme person, men inskriften på U 458 är något yngre. Frågan blir då, vad **o** i **suarthofpi** betecknar. Sannolikt icke **au**, enär man kan förutsätta, att ristaren för diftongen skulle ha brukat digrafisk beteckning **au**. Knappast heller **ö**, enär man säkerligen icke kan räkna med övergången **au** > **ö** i Uppland så tidigt som under 1000-talet. Namnet *Svarthaufði* 'den svarthövdade, mannen med svart huvud' är en gammal bildning till runsv. *haruð*, *hqvud* 'huvud' (fgutn. *hafuþ*, isl. *hqvud*; urg. **hauþuða*-, jfr got. *haubiþ*, ty. *Haupt*). Men eftersom namnets betydelse var genomskinlig, kunde genom anknytning till grundordet *haruð*, *hqvud* det ursprungliga *Svarthaufði* ombildas till *Svarthafði*, *Svarthofði*. De båda formerna kunde mycket väl samtidigt brukas om samme person, såsom har skett i detta fall: **suarthofpi** U 457, **suart** × **haufpa** U 458. I båda namnen, **suarthofpi** och **onut**, skulle **o**-runan kunna beteckna **a** eller det genom u-omljud av **a** uppkomna **ø**-ljudet. Torbjörn använder **o**-runan i andra inskrifter som tecken för **o**-ljud: **alboþ**, **slopi** U 391, **broþur** U 474, **bota** *bonda* U 478, men aldrig som tecken för **a**-ljud. Sålunda **at** *and*, **hans** m. fl. Det är därför sannolikast, att Torbjörn i de båda namnen brukar **o**-runan som tecken för ett vokalljud mellan **a** och **o** (i *broðir*, *bondi*), så nära det senare att han kunde vara frestad att använda samma tecken.

458. Skråmsta, Haga sn.

Litteratur: L 15. O. Celsius (F m 60) 2, s. 246; UFT 1 (1871), s. 34; O. v. Friesen i Upsala Tidnings julnummer 1925.

De enda primäruppgifter om denna runsten, som finnas, härröra från Olof Celsius. Under sin antikvariska resa i Uppland år 1727 har han gjort följande anteckning:

»Haga Soehn Skråmsta By, på tomten vid gården. NB denne gården ligger till Haga, den andra till Vassunda. Vidi d. 30 Aug. 1727.

× **aistr** × **lit** × **ra** ...

... **suart** × **haufpa** × **fapur**

mehr fans intet, ey eller var mehr rum, ty slangan var all.

Aistr lit ra ... Svarthaufda fadur.

Sic accurate.»